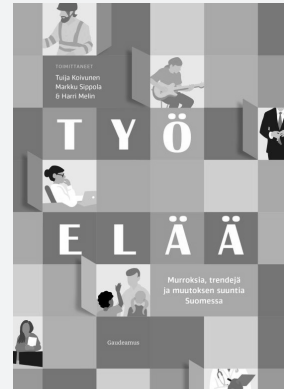

Suomalaisen työelämän kokonaiskuvaa piirtämässä

DOI: 10.51809/TE.155501

CC BY-NC-ND 4.0

Tuija Koivunen, Markku Sippola & Harri Melin (toim.) *Työ elää. Murroksia, trendejä ja muutoksen suuntia Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki 2023. 340 s.

Julkisen keskustelun perusteella työ on jatkuvassa murroksessa. Aikalaispuheessa työn murros näyttäytyy toisiaan vahvistavina uhkina ja mahdollisuuksina, jotka koskevat muun muassa organisaatioiden johtamista, tehostamista, kilpailukykyä, työmarkkinapolitiikkaa, ihmisten ja teknologioiden välisiä suhteita, työtehtävien häviämistä ja uusien syntyä, elinikäistä oppimista, kestävempiä tuotantotapoja sekä joustavuutta työnteon aikatilallisissa ulottuvuuksissa. Kriittisimmät kommentaattorit huomauttavat varallisuuden kasautumisesta, uusista riiston muodoista, eriarvoistumisesta sekä monista muista digitalisaatioon liittyvistä eettisistä ja poliittisista kysymyksistä. Samaan aikaan kun nykymuotoinen tietointensiivinen työ uhkaa niellä koko elämän, epävarmuus työn säilymisestä kasvaa. Osalle työtä ei riitä lainkaan. Toisille työtä on liian vähän, sitä teetetään kyseenalaisin ehdoin tai työstä maksettava korvaus ei riitä säälliseen elämiseen. Pelkästään elantoon riittävän työn hankkimisesta, ansaintamahdollisuuksien keksimisestä ja työkykypääoman kerryttämisestä näyttää tulleen loputonta työtä.

Suomalaisesta työelämästä riittää paljon puhetta, kirjoittelua ja kokemuksia, tutkimustakin, mutta tutkimukseen perustuvaa, yksien kansien väliin koostettua laajaa kokonaiskuvaa ei ole ollut saatavilla. Tätä aukkoa paikkaamaan on syntynyt Tuija Koivusen, Markku Sippolan ja Harri Melinin

toimittama teos *Työ elää*, jossa esitellään suomalaisen työelämän muutoksia ja pysyvyyksiä kuvaavia ilmiöitä ja kehityskulkuja. Toimittajien mukaan teos sai alkunsa vuonna 2021, jolloin Työelämän tutkimusyhdistys juhli kolmekymmenvuotista taivaltaan. Jossain kohtaa juhluvuotta havahduttiin siihen, että ”suomalaisesta työelämästä ja sen tutkimuksesta ei ole olemassa ajantasaista teosta” (s. 9).

Työelämän kokonaiskuvaa piirtävä teos koostuu 13 artikkelista sekä toimittajien kirjoittamasta johdannosta ja epilogista. Teoksessa edetään työelämän ilmiöiden rakenteellisten ja käsitteellisen tason kuvauksista yksityiskohtaisempiin empiirisiin tapaustutkimuksiin ja niistä edelleen organisaatioiden muutokseen tietotyössä. Kirjan ensimmäinen osa, ”Työn käsitteellistäminen, rakenteet ja sääntely”, alkaa oppikirjamaisella selostuksella työelämän ja työntekijöiden määritelmistä ja jaotteluista. Lisäksi osiossa luodaan katsaus organisaatioiden tutkimusavusteiseen kehittämiseen, työajan moniulotteisuuteen, työelämän sitkeään segregatioon sekä työmarkkinapolitiikan muutokseen. Toisen osan, ”Työn empiiristä tarkastelua”, kohteiksi on valikoitunut kieliyhteisön merkitys maahanmuuttajien työllistymisessä, duunari-työn itsenäisyyden muutos, ammattien tutkimus, suhdanteiden vaikutus stressiin sekä työttömien kokemukset aktiivimallista. Kolmannessa osassa, ”Organisaatioiden muutokset tietotyössä”, tarkastellaan aivotutkimusta johtamisen uutena paradigmmana, teknologian ja sosiaalisten suhteiden muodonmuutosta sekä digitaalisen murroksen vaikutuksia tietotyöntekijöiden osaamisvaatimuksiin.

Työn käsitteellistämisestä

Täytyy tunnustaa, että teoksen nimi *Työ elää* saattoi herättää minussa hienouden toiveen työn käsitteen liikkeelle laittamisesta, näkymättömäksi jäävän työn etualalle nostamisesta sekä uusien tai kehkeytymässä olevien työn muotojen käsitteystä. Jos lukija odottaa, että kirjassa innostuttaisiin kyseenalaistamaan, teoretisoimaan ja kuvittelemaan työtä tai siihen liittyviä muita instituutioita radikaalisti toisin, hän luultavasti pettyy. Teos rajautuu käsittelemään *ansiotyötä* eli kapitalistisissa vaihtosuhteissa tapahtuvaa taloudellista toimintaa palkansaajana, yrittäjänä tai itsensä työllistäjänä. Pragmaattinen ratkaisu heijastelee hallitsevaa tapaa ymmärtää työ sellaisena toimintana, jonka ajatellaan luovan taloudellista arvoa erotuksena ”tuottamattomaksi” mielletystä toimeliaisuudesta. Toimittajat tiedostavat valinnan norminmukaisuuden ja muistuttavat jo johdannossaan, kuinka esimerkiksi pääoman kasaantumista mahdollistavaa ilmaista työtä tehdään paljon myös ansiotyön liepeillä ja ulkopuolella muun muassa kotitalouksissa, lasten- ja vanhusten hoidossa, talkooporukoissa, järjestöissä ja vapaaehtoistyössä. Hegemonisen ansiotyöjärjestelmän oletusarvoihin kohdistuvaa kritiikkiäkin siis löytyy, erityisesti jos maltaa odottaa epilogiin saakka. Siellä toimittajat lisäävät, että uusintavan työn merkitystä tulisi korostaa entisestään rakennettaessa ekososiaalisesti kestävää yhteiskuntaa (s. 278). Mutta koska teos rakentuu vahvasti ansiotyön ja sen vakiintuneiden oletusasetusten varaan, ei elämän edellytyksiä ja muuta taloudellista toimintaa mahdollistavaa *sosiaalista uusintamista* sisällytetä suomalaisesta työelämästä rakennettuun kokonaiskuvaan muuten kuin muutamien ”hyvä tietää” -tyyppisten mainintojen muodossa.

Toimittajat huomauttavat, kuinka työn tutkimuksessa käytettävien käsitteiden tarkoituksenmukaisuuteen tulee suhtautua kriittisesti. He päätyvät kuitenkin toteamaan, että käsitteissä ja niiden kuvaamisissa ilmiössä on enemmän pysyvyyttä kuin vaihtuvuutta. *Työn* käsite itsessään on toimittajien mukaan varsin pysyvä; he viittaavat kansainvälisen työjärjestö ILO:n määritelmään

työstä ”toimintana, jossa tuotetaan tavaroita ja palveluita omaan tai muiden käyttöön” (s. 7). *Työelämän* käsitteellä puolestaan tarkoitetaan ”elämän osa-alueetta tai elämänpiiriä, jota toteutetaan ansiotyössä” (s. 18).

Työn voisi määritellä toisinkin: työ on myös pääoman kasaamiselle alistettu riistosuhde, joka elää suhteessa arvonmuodostuksen tavoissa ja logiikassa tapahtuviin liiakahtuksiin. Esimerkiksi siirtymä fordistisesta tehdastuotantomallista kaikkialle yhteiskuntaan levittäytyvään postfordistiseen tuotantojen sommitelmaan on hankaloittanut selkeän rajan vetämistä työn ja muun elämän välille. Nykymuotoisessa bio- tai tietokykykapitalismissa kykyämme toimeliaisuuteen hyödynnetään arvon kerryttämisen lähteenä silloinkin, kun emme välttämättä koe tekevämme työtä; kun esimerkiksi surffailemme sosiaalisessa mediassa, verkostoidumme vapaa-ajalla muiden kanssa, innostumme yhdessä, huolehdimme muista, osallistumme kehittämiskoulutuksiin tai kehitämme tunnetaitojamme (Vähämäki 2009; Jokinen ym. 2024). Teemmekö tällöin siis työtä, josta jotkut napsivat (lisä)arvoa? Jos pääoman ajatellaan olevan erilaisten *käännösten* (*translations*) kautta luotua kasaantunutta työtä, ja jos uskomme arvon kaappaamisen ulottuvan nykyisin yhä korostuneemmin yleisinhimillisiin kykyihimme tuntea, aistia, tietää, kommunikoida ja muodostaa yhteyksiä muihin, vastaus lienee kyllä.

Tämä italialaisesta *operaismo*-tutkimussuuntauksesta ponnistava kapitalismianalyysi, sen ympärillä kehittynyt *uuden työn* käsite ja keskustelu työn *prekarisaatiosta* tai aiheesta ammentava empiirinen työntutkimus eivät saa kirjassa kuitenkaan liiemmästi palstatilaa. Luvussa ”Työajan monet kasvot” Timo Anttila ja Tomi Oinas viittaavat lyhyesti *kognitiiviseen (bio)kapitalismiin* uutena arvontuotannon muotona hakiessaan selitystä työn intensivoitumisen kasvulle ja kokemukselle. Poikkeuksena ansiotyöhön keskittyvästä tarkastelusta mainittakoon Lena Näreen ja Sari Näreen luku, jossa tarkastellaan työttömien kokemuksia aktivoivasta työvoimapolitiikasta. Luvun lähtökohtana on laajentaa uuden työn käsitettä kuvaamaan työttömien työtä, ja sitä

kautta pohtia työn ja työttömyyden välisen rajan hämärtymistä. Vastikkeellisen työvoimapolitiikan käytäntöjen ja työllistymistä *mahdollisesti* edistävän toimeliaisuuden välistä ristiriitaa analysoidaan luvussa kiinnostavasti *institutionaalisena väärintunnistamisena*. Työllistymisessä ja (ansio)työssä pysymisessä verkostojen ja suhteiden luominen on elintärkeää. Mutta kun työtön pyrkii niitä luomaan vaikkapa vapaaehtoistyöhön osallistumalla, ei vapaaehtoistyö välttämättä täytäkään aktiivisuusehtoa vaan työvoimaviranomainen voi tulkita sen esteeksi työmarkkinoiden käytettävissä olemiselle, mikä saattaa johtaa työttömyysturvan epäämiseen (s. 212). Aktivoivassa työvoimapolitiikassa omaksuttu käsitys työmarkkinoista ja työstä ei siis näytä tavoittavan nykykapitalismin muotoilemaa prekaaria toimintaympäristöä ja siihen sisään rakentunutta arvonluonnin logiikkaa, jonka mukaan mistä tahansa toimeliaisuudesta, ryhtymisestä ja kohtaamisesta voi potentiaalisesti olla hyötyä.

Monitieteisen työelämän tutkimuksen työstä tietämisen tapaa tai tiedonintressiä on hankala arvioida kattavasti. Mitään yhtä kaikkien jakamaa tiedonintressiä tuskin onkaan, sillä sateenvarjokäsite ”työelämän tutkimus” kokoaa yhteen moninaisen joukon tutkijoita, tutkimusaiheita, tutkimuskohteita ja -keskusteluja. Jään silti pohtimaan, mahtaisiko pysyvyyden painottuminen käsitteissä ja ilmiöissä johtua osittain myös teoreettimetodologisen mielikuvituksen puutteesta? Toimittajista Tuija Koivunen kuitenkin väläyttää mielikuvitustaan kiinnostavasti luvussaan ”Työ ja sen tekijät”, kun hän kritisoi työn tutkimusta ihmiskeskeisyydestä. Hänen mukaansa työ määrittynyt useimmiten inhimilliseksi toiminnaksi ja ihminen työksi ymmärretyn toiminnan keskipisteeksi, jolloin esimerkiksi eläinten työ jää tunnustamatta ja tunnistamatta. Koivusen posthumanistinen kritiikki työn ihmiskeskeisyyttä kohtaan jää kuitenkin kappaleen mittaiseksi. Tämä on harmi, sillä ei-inhimillisen sivuuttaminen tai sen puutteellinen teoretisointi suhteessa työn käsitteeseen tuskin koskee ainoastaan *elollisia* ei-inhimillisiä, kuten eläimiä. On totta, että työelämäntutkimusta ovat kiinnostaneet uusien teknologioiden ja koneiden jalkauttamisen

vaikutukset työlle ja työprosesseille. Voi silti kysyä, että onko valtavirtainen työelämäntutkimus suhtautunut tämänkaltaisen *elottoman* ei-inhimillisen läsnäoloon juuri muuna kuin ulkoisena rajoitteena tai rakenteena, jonka ”ehdoilla” tai ”puitteissa” inhimillinen toiminta ja kokemus muotoutuvat?

Entäpä sitten luonnon ja työn suhde? Luonto ja ympäristöhän ovat pitkään olleet yhteiskuntatieteelliselle (työn)tutkimukselle ihmisestä erillinen muokkauksen ja hyödyntämisen kohde, eikä esimerkiksi ilmastonmuutoksen tai ekokatastrofien vaikutuksia työlle ole liiemmästi tutkittu. Käsillä olevaan ekokriisiin vastaaminen edellyttää kuitenkin laajamittaista kestävyysmurrosta, jonka ennustetaan puolestaan heijastuvan työhön ja työelämään monin tavoin. Näiden vaikutusten selvittämisessä työelämäntutkijoiden on ”oltava hereillä”, kuten Tuija Koivunen, Markku Sippola ja Harri Melin epilogissaan kehottavat. Toimittajien mukaan fossiilivapaan yhteiskunnan rakentaminen ”voi tarkoittaa esimerkiksi työn käsitteen uudelleen määrittelyä” (s. 278). Tästä on helppo olla samaa mieltä. Jos työn käsitteen uudelleen määrittäminen kestävyysmurroksen vaatimusten ja globaalin kapitalismin liikkeiden valossa otetaan vakavasti, voisi työelämäntutkimuksen suunnata entistä enemmän sellaisiin suuntiin, joissa on jo pitkään tehty käsitteellistä työtä luonnon, ihmisten, eläinten, alueiden, rajojen, liikkumisen, talouden, sosiaalisen uusintamisen ja infrastruktuurien välisten suhteiden uudelleen kuvittelemiseksi.

Jäsennyksestä, aihevalinnoista ja käsittelytavasta

Teoksia, joissa pyritään piirtämään kokonaiskuvaa jostakin ilmiökentästä, on helppo kritisoida siitä, mitä niihin sisällytetään ja mitä jätetään pois. En väitä, etteivätkö esimerkiksi ensimmäisen osan työajan eriytymiseen, sukupuolen mukaiseen segregatioon ja työmarkkinapolitiikan murrokseen liittyvät luvut ansaitsisi paikkaa työelämän kokonaiskuvaa rakennettaessa. Tuija Koivusen luku työn sukupuolen mukaisesta segregatiosta on hyvä esimerkki työelämän

rakenteellisesta eriytymisestä ja tuon eriytymisen sitkeästä pysyvyydestä huolimatta siitä, että erilaisia segregaatien purkuun tähtääviä kehittämis- ja tasa-arvo-hankkeita on toteutettu Suomessa runsain mitoin. Timo Anttilan ja Tomi Oinaan luku ”Työajan monet kasvot” on kokonaisuutenaan työaikatutkijoiden tiivis peruskatsaus työajan määrittämisen rakenteellisiin piirteisiin ja niitä muotoaviin yhteiskunnallisteknisiin vaikutuksiin. Lisäksi luvussa tarkastellaan työvoiman ja ajan välisen suhteen organisointumista teollisuuskapitalismista jälkiteolliseen aikajärjestykseen siirtymässä. Osio ei tarjoa työelämän ilmiöihin perehtyneelle yhteiskuntatieteilijälle välttämättä olennaisesti uutta tietoa tai oivalluksia. Joka tapauksessa osion luvut ovat asiansa hyvin tuntevien tutkijoiden vakuuttavasti kirjoittamia perustietopaketteja, joista on hyötyä kenelle tahansa asioiden kertaamista kaipaavalle tai itsensä sivistämistä suunnittelevalle lukijalle.

Teoksen toisessa osiossa ”Työn empiiristä tarkastelua” huomio siirtyy työelämäilmiöiden yleistason esittelystä valittujen aiheiden yksityiskohtaisempaan empiiriseen tarkasteluun. Jäsennyksellinen ratkaisu luo teokseen elävyyttä, rytmivaihdosta ja näkökulmaista syvyyttä, mikä oletettavasti lisää sellaisten työelämäntutkijoiden mielenkiintoa, joiden tutkimusaiheet liittyvät valittuihin tapaustutkimuksiin. Ratkaisu herättää kuitenkin myös kysymyksiä. Mikä on se johtajuus, jonka perusteella osion empiiriset tapaustutkimukset ansaitsevat tulla nähdyiksi ja kuulluiksi osana suomalaisen työelämän kokonaisuutena? Tapaustutkimuksia lukee mielellään, mutta samalla lukukokemusta häiritsee, ettei lukijoille tarjoilla tarkempia toimituksellisia koordinaatteja, joihin tukeutuen yksittäisen luvun paikkaa ja mielekkyyttä pystyisi suhteuttamaan teoksen työelämää esittelevässä kokonaisuudessa. Toimittajien korostamat *muutoksen ja pysyvyyden* teemat eivät mielestäni vielä sellaisenaan riitä koordinaateiksi, koska ne jäsentävät melkein päätäntä tahansa ilmiötä tai aihetta työelämässä. Johtajuutena ansioitukseen keskittyminen on sekä turhan epämääräinen ja näkökulmaton.

Jos ajatuksena on esitellä työelämän aiheita, jotka ovat saaneet Suomessa laajaa

tutkimuksellista huomiota, voisi tällöin odottaa, että esimerkiksi hoivatyöhön, sen muutoksiin ja hoivan kriisiin liittyvä tematiikka olisi ansainnut kirjassa oman lukunsa. Mikäli taas perusteluna on nostaa esiin aiheita, näkökulmia tai työntekijäryhmiä, jotka ovat jääneet tutkimukselliseen katveeseen tai jotka ovat vasta kehkeytymässä ilmiöiksi, olisivat esimerkiksi työssä käyvien köyhyys, prekaari someyrittäjyys, alustatyö tai Koivusen nostama ei-inhimillisen rooli työssä olleet varteenotettavia valintoja. Syntyy siis vaikutelma, että teokseen olisi voitu sisällyttää melkein päätäntä tahansa aiheita tai näkökulmia, ja lopulta valinnat ovat kohdistuneet tiettyihin aiheisiin ilman tarkemmin perusteltuja kriteerejä. Punaista lankaa ratkaisujen ja valintojen taustalta on vaikeaa löytää.

Empiirisiä tapaustutkimuksia lukiessa herääkin kysymys, ovatko teoksen jäsenyyteen, kuten aiheiden käsittelytapaan ja rajaukseen liittyvät ratkaisut onnistuneita suhteessa julkilausuttuun tavoitteeseen eli työelämän laajan kokonaisuuden esittämiseen. Esimerkiksi luvussa ”Maahanmuuttajat työmarkkinoiden kieliyhteisöissä” Matias Osipow ja Markku Sippola perustelevat näkökulmaa toteamalla, että ”kielikysymystä työperäisen maahanmuuton yhteydessä on tutkittu Suomessa varsin vähän” (s. 124). Luvussa kyllä osoitetaan vakuuttavasti, kuinka suomen kieli kieliyhteisön normina sulkee maahanmuuttajia ulos työmarkkinoilta. Tämänäköisessä käsittelytavassa sukelletaan kuitenkin suoraan jo melko spesifisti rajattuun tutkimusaukkoon, joka sisältyy osaksi laajempaa tematiikkaa maahanmuuttajien asemasta suomalaisilla työmarkkinoilla.

Olisiko työelämän kokonaisuus tavoitettu paremmin, jos aihepiirejä olisi käsitelty yleisemmällä ja/tai laajemmalla pensselillä läpi teoksen – hieman samaan tapaan kuin esimerkiksi Anttila ja Oinas työaika käsittelevässä luvussaan tekevät? Vaihtoehtoisesti olisi voitu koostaa luku vaikkapa teemalla ”maahanmuuttajat / etniset suhteet / rodullistaminen suomalaisilla työmarkkinoilla”, jonka alle olisi koottu maahanmuutto-, muuttoliike- ja siirtolaisuustutkimukseen perustuvia työelämäaiheita, ja jonka osana olisi voitu

pohtia myös kielikysymyksen merkitystä. Samoin sen sijaan, että esittelään spesifisti taloudellisten suhdanteiden vaikutusta työn epävarmuuteen ja sitä kautta stressiin (ks. luku ”Työn epävarmuus, suhdanteet ja stressi”), laajemman spektrin metodia noudattamalla työhyvinvoinnin ilmiöistä olisi muodostunut kenties kokonaisvaltaisempi ja monipuolisempi kuva. Näin olisi ehkä voitu paremmin välttyä kysymykseltä, miksi juuri nämä rajatut teemat ja näkökulmat monien joukosta on valittu suomalaisesta työelämästä esitettyyn kertomukseen.

Työn muutoksesta ja sen (teknologisista) vaikuttimista

Työ elää -teoksessa työn muutoksen ja jatkuvuuden teemat ovat pääosin empiirisiä kysymyksiä, joiden esiintyvyyksiä todennetaan parhaiten ajallisen vertailun mahdollistavien aineistojen avulla. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii vaikkapa Harri Melinin ja Tiina Saaren luku, jossa kahden eri aikoina tuotetun kyselyaineiston avulla tarkastellaan sitä, kuinka kokemus työn itsenäisyydestä on muuttunut työväenluokkasisissa duunaritöissä 1980-luvulta nykypäivään. Luvusta selviää, että työväenluokkaisiin asemiin sijoitetuilla suorittavan työn tekijöillä kokemus työn itsenäisyydestä on ”melko vähäistä” ja se on muuttunut tarkastelujaksolla myös ”melko vähän” (s. 160). Kohennusta on tapahtunut ainoastaan mahdollisuuksissa vaikuttaa työaikaan ja työn tekemisen järjestykseen, vaikutusmahdollisuudet työtehtäviin ja työtahtiin ovat sitä vastoin pysyneet ennallaan.

Muutoksen ja pysyvyyden teemat ovat kuitenkin yhteiskuntatieteissä myös kiinnostavia teoreettisia kysymyksiä, erityisesti kun pohditaan mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että jokin muuttuu tai pysyy ennallaan ja miten muutos oikeastaan tapahtuu. Teknologian roolia työelämässä käsittelevässä julkisessa keskustelussa – ja jossain määrin myös tutkimuksessa – esitetään usein teknodeterministisiä julistuksia, ennusteita ja väitteitä siitä, kuinka teknologia tai tekoäly *muuttaa* työtä ikään kuin muista suhteista, välityksistä, päätöksistä, toiminnoista ja

kamppailuista irrallisena voimana. Teknologian itsenäiseltä vaikuttava (muutos)voima perustuu juuri siihen, että sen suunnitteluun, rakentamiseen, jalkauttamiseen ja vakiinnuttamiseen liittyvillä prosesseilla ja verkostosuhteilla on vähitellen taipumus kadota näkymättömiin, suljetun *mustan laatikon* uumeniin (Latour 1987). Syntyy lisää puhetta siitä, kuinka emme mahda digitalisaation vääjäämättömälle etenemiselle mitään, vaan yhteiskuntina, organisaatioina ja yksilöinä meidän tulee *vastata* tai *sopeutua* digitalisaation työelämälle asettamiin muutosvaatimuksiin esimerkiksi panostamalla uudenlaisten valmiuksien ja taitojen kehittämiseen.

Tällaiseen teknodeterminismiin kallistuu Hertta Vuorenmaan, Elina Mäkelän ja Jennie Sumeliuksen luku uusista teknologioista ja tietotyöstä. Vuorenmaan ja kumppaneiden haastattelututkimus jäljittää henkilöstöjohtajien näkemyksiä siitä, miten uudet teknologiat muuttavat tietotyön osaamisvaatimuksia suurissa suomalaisyrityksissä. Henkilöstöjohtajien vastaukset osaamisvaatimuksista vilisevät työelämän muotijargonია: keskeistä on kyky selviytyä muutoksesta, ja tämä selviytyminen edellyttää muutosta ja oppimismyönteistä ajattelutapaa sekä ketteryyttä ja epävarmuuden sietämistä. Muutos pitää nähdä mahdollisuutena oppimiseen, negatiivisuus on pahasta. Nykytyöläisen on tietenkin oltava joustava moniosaja, joka omaksuu useita rooleja, hallitsee älykkäät koneet ja yhteistyön niiden kanssa, ymmärtää digitaalisen sisällöntuotannon ja designin saloja sekä taitaa tiimityön digitaalisilla alustoilla. Ja koska tietotyö ja siinä vaadittavien taitojen kehittäminen on tilallisesti rajatonta ja ajallisesti loputonta, työn tekijän kyky *itsejohtajuuteen* (s. 267, kursiivi TA) on ratkaisevan tärkeää organisaatioiden menestymiselle ja yksilön elämänhallinnalle. Kirjoittajat päätyvät toteamaan: ”[J]otta voitaisiin luoda sosiaalisesti mahdollisimman kestävä ja laadukas työelämä kaikille, tässä luvussa kuvattuihin lajoihin ja kerrostuviin osaamisvaatimuksiin on vastattava aktiivisella työn instituutioiden uudistamisella” (s. 272).

Henkilöstöjohtajien näkemykset otetaan tutkimuksessa lähes sellaisinaan ja siksi tekeekin

mieli väittää vastaan: entä jos jättäisimmekin vastaamatta, tai vastaisimme toisin? Emme uudistaisi instituutioitamme henkilöstöjohtajien kuvaamia superyksilöitä tuottaviksi, työelämän tehokkuusodotuksia paremmin *vastaaviksi*, vaan yhdessä vaatisimme työelämältä, taloudelta ja teknologialta jotain aivan muuta. Luvussa kuvattu tietokykyypääoman jatkuvat kerryttämisvaatimukset todennäköisesti vain uuvuttavat ihmisen sieluaan myöten.

Teknologinen kehitys ja sen mahdollinen vaikutus työhön ja ammatteihin ei tapahdu sosiaalisista, poliittisista ja taloudellisista suhteista irrallaan, vaan esimerkiksi laajat muutokset edellyttävät aina yhteiskunnallisia strategioita ja poliittisia päätöksiä, kuten koulutusmäärien ja -sisältöjen uudistuksia. Muun muassa näin pohtii Tuuli Turja luvussaan ”Digitalisointi ja robotisointi sosiaalisina suhteina”. Esimerkkinä hän käyttää robotihitsausta, jonka yleistyminen ja sen myötä tapahtunut muutos hitsaajan ammattikäytännöissä oli mahdollista osin siksi, että sitä edelsi valmistelu- ja päätösprosessi menetelmän vakiinnuttamisesta osaksi ammattikoulutusta (s. 240). Työn teknologinen kehitys ja sen aiheuttama mahdollinen muutos työlle eivät siis tapahdu itsenäisesti tuolla jossain *ennen* ”sosiaalista”. Teknologian kehittämiseen, jalkauttamiseen ja opettelemiseen liittyvät prosessit, kamppailut, päätökset ja käytännöt ovat elimellinen osa työn ja sen teknologisen muutoksen *tekemistä*.

Teoksen tapa lähestyä teknologiaa on luonteeltaan pikemminkin käytännönläheinen ja yleistajuinen kuin teoreettinen, mikä saattaa palvella erityisesti akateemisen tutkimustyön ulkopuolella toimivaa lukijakuntaa. Teknologian ja ihmisten yhteiselosta syvällisemmin kiinnostunut työntutkija saattaisi kuitenkin kaivata perusteellisempaa teoreettista evästyä siihen, mitä teknologia oikeastaan on, miten se kesytetään osaksi työn arkea tai miten työn käytännöissä kohtaamaan laitettujen ihmisten ja ei-ihmisten suhdetta voisi hedelmällisesti käsitteellistää tietotalouden olosuhteissa. Varsinkin nyt kun datan, tekoälyn ja muun kehittyneen teknologian vaikutuksista työhön, talouteen ja ympäristöön meuhkataan kaikkialla, olisi enemmän

kuin tervetullutta, että myös työn tutkimuksessa teknologiaa ja sen suunnittelemiseen, käyttöön-ottoon ja vakiinnuttamiseen liittyviä prosesseja, käytäntöjä ja kamppailuja pohdittaisiin monipuolisella teoreettisella apparaatilla. Esimerkiksi (feministinen) tieteen- ja teknologian tutkimus, poliittisen talouden tutkimus sekä uusmaterialistisesti virittynyt tutkimus voisivat olla tässä hyviä keskustelukumppaneita.

Kaiken teknologista muutosta korostavan hypen keskellä on hyvä myös muistaa teknologian *mustan laatikoitumisen* toinen puoli: teknologia vaikuttaa elämäämme ehkä kaikkein salakavalimmin juuri silloin, kun se on jo ehtinyt vakiintua osaksi työn ja arjen infrastruktuureita (Latour 1987). Organisaatiotutkija Wanda Orlikowski (2007) onkin kritisoinut työ- ja organisaatiotutkimusta siitä, että teknologia huomioidaan kyllä *erityistilanteissa*, esimerkiksi juuri silloin kun työpaikoilla otetaan käyttöön uutta tekniikkaa tai teknologiaa. Mutta teknologia ja muu siihen liittyvä ei-inhimillinen on organisaatioissa läsnä aina ja kaikkialla – silloinkin, ja erityisesti silloin, kun työ tuntuu rutiinilta, kaikki toimii, eikä mitään muutosta näytä tapahtuvan. Tutkikaamme kaiken työn (teknologisen) muutospöhinän rinnalla edelleen myös sitä, miksi jokin näyttää säilyvän, kestävän tai muuttuvan vain vähän.

Lopuksi: työn tutkimusta monenkirjavan lukijakunnan ehdoilla

Työelämään liittyvät ilmiöt ja muutokset eivät kiinnosta ainoastaan tutkijoita. Tästä voi saada konkreettisen maistiaisen, kun vierailee vaikkapa kotimaisilla Työelämän tutkimuspäivillä. Tapahtuma kokoa monenkirjavan joukon lähestymistapoja akateemisesta perustutkimuksesta soveltavampaan tutkimusperustaiseen organisaatioiden kehittämiseen, ja tutkimusammattilaisten ohella sinne saapuu myös työhyvinvoinnista, organisaatioista, prosesseista ja johtamisesta kiinnostuneita järjestötoimijoita, kehittäjiä ja konsultteja. Yhteistä tarttumapintaa ei liene mahdotonta löytää ja on sitä

varmasti löydettykin; onhan esimerkiksi työelämän tutkimusavusteista kehittämistä harjoitettu Suomessa jo vuosikymmeniä. Akateemisen perustutkimuksen, soveltavan tutkimuksen ja konsultoinnin kaltaisen työelämän kehittämisen väliset suhteet ovat kuitenkin jännitteiset, kuten Tuomo Alasoinin luvusta selviää. Jännitteet kumpuavat organisaation johdon, konsultoinnin ja akateemisen tutkimuksen erilaisista tavoitteista, intresseistä ja tiedonmuodostuksen tavoista.

Tämä jännitteisyys näkyy ja tuntuu myös *Työ elää* -teoksessa, joka on selvästi ideoitu ja kirjoitettu monenkirjava lukijajoukko mielessä. Tasapainoilu laajan lukijakunnan oletettavasti erilaisten intressien ristipaineessa näkyy hankuksena paitsi lukujen välillä myös joidenkin lukujen sisällä. Hyvänä esimerkkinä mainittakoon Hannele Seeckin aivotutkimuksen roolia johtamisessa esittelevä luku, jossa Seeck ottaa yllättäen terveydenedistäjän roolin, kun hän intoutuu jakamaan käytännöllisiä vinkkejä siitä, miten liikuntaan, ravintoon ja uneen liittyviä tutkimustuloksia voitaisiin soveltaa työpaikoilla (s. 227–230). Seuraavassa alaluvussa Seeck asemoituu takaisin kriittisen johtamisen tutkijan positioon, josta käsin hän kehottaa tutkijoita analysoimaan, miten aivotutkimuksen aivoihin ja oppimiseen liittyvää tietoa käytetään uutena hallinnan ja rahanteon tekniikkana (s. 232).

Tasapainoilusta erilaisten yleisöjen välillä seuraa, että kriittiselle työn tutkijalle teos on paikoitellen ”liian” empiirinen, säilyttävä ja yleistajuinen sekä toisaalta liian vähän

teoreettismetodologinen. Teos keskittyy pikemminkin joidenkin valikoitujen työelämän tutkimusaiheiden ja -ilmiöiden esittelyyn ja kuvailuun kuin tehdyn tutkimuksen kriittiseen ruodintaan tai uusien ideoiden ja käsitteellistysten kehittelyyn. Toisaalta työelämän kehittäjille ja konsulteille se puolestaan saattaa olla välillä jopa liian kriittinen ja liian vähän käytännön ratkaisuja hakeva. Kaikkien tai edes monien miellyttäminen on vaikeaa, ellei mahdotonta. Teos tarjoaa sivistävää tutkittua tietoa suomalaisesta työelämästä melko monelle ja monenlaisiin taroituksiin, joten siinä mielessä kirja lunastaa sen mitä lupaa. Mutta kyetäänkö teoksessa riittävän monipuoliseen, kriittiseen ja mielikuvitukselliseen tiedontuotantoon erimerkiksi tutkijoita ajatellen? Onko työ laitettu riittävästi *elämään*? Sen voi jokainen päättää itse tutustumalla teokseen. ■

KIRJALLISUUS

- Jokinen, E., Hirvonen, H., Mankki, L., Aho, T., & Lehto, I. (toim.) (2024). *Gender and Welfare Service Work in Biocapitalism: Lean in Action*. Routledge, Lontoo.
- Latour, Bruno (1987) *Science in Action: How to Follow Scientists and Engineers through Society*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Orlikowski, Wanda (2007) ”Sociomaterial Practices: Exploring Technology at Work”. *Organization Studies* 28, 1435–1448.
- Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokyykapitalismissa*. LIKE, Helsinki.